

	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXX (2022). Книжка / Issue 2</p>
---	---	--	--

DOI: 10.54664/EPAВ6835

ЗАКОНЪТ ЗА ПРАЗНИЧНИТЕ ДНИ В КНЯЖЕСТВОТО (1900 г.) – НАЧАЛО НА ТРУДОВОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В БЪЛГАРИЯ*

Костадин ПАЕВ**

THE LAW ON HOLIDAYS IN THE PRINCIPALITY (1900): BEGINNING OF LABOUR LEGISLATION IN BULGARIA

Kostadin PAEV

Abstract: *The holidays of a nation have different characteristics: political, historical, national, cultural, professional, personal, etc. Apart from a purely cultural and spiritual dimension, they have great social significance and a direct relation to the economic life and work activities of people. The state has always carried out legal regulation of official national holidays. The first special law act in this direction was the Law on Public Holidays in the Principality of 1900. The appearance of the law was a consequence of the economic upsurge of Bulgarian society in the last decade of the 19th century. The debates in the National Assembly during the discussion of the draft law were mainly focused on issues related to labour and legal matters – non-working days, restrictions on the exercise of trade and services, and their impact on the results of labour activity. The ideological, political, spiritual, and cultural dimensions of the holidays occupied significantly less space in the debates. Although the Principality Public Holidays Act of 1900 regulated a limited range of matter, its scope was considerably wide, and, in this sense, it can be defined as one of the earliest pieces of legislation in the field of labour law.*

Keywords: *public holidays; economics; non-working days; labour legislation; parliamentary debates.*

Празниците на един народ имат различни характеристики: политически, исторически, национални, културни, професионални, лични и т. н. [Паев, К., Шопов, Й. 2005, с. 162 сл.]. Една немалка част от българският празничен календар е свързана с важни исторически събития и дати [вж. Петков, Ст. П. 2005]. Въпреки традиционната позитивна нагласа на българина към

* От този брой списание „Епохи“ предоставя страниците си за материали, свързани с иницирираната от колеги от историческата гилдия на Великотърновския университет обществена дискусия за българския национален празничен календар, чието начало бе поставено с научната конференция „Националният празничен календар на българите – минало, настояще, бъдеще“, проведена във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ на 20 октомври 2022 г. Статията на проф. К. Паев е първата от тази поредица.

** Костадин Паев – професор, доктор на науките, Югозападен университет „Неофит Рилски“; България; @ kostapaev@swu.bg

военните победи и подвизи в миналото, то те не присъстват достатъчно в официалните паметни дни на страната [Петков, Ст. П. 2021, с. 471].

Освен чисто културно-духовно измерение, празниците имат широка социална значимост и пряко отношение към стопанския живот и трудовата дейност на хората. Държавата винаги е осъществявала правна регламентация на официалните национални празници. В първите десетилетия след възстановяване на българската държава през 1878 г., това става чрез отделни актове: решения на Народното събрание, укази, правилници и пр. [Паев, К. 2012, с. 126; Петков, Ст. П. 2021, с. 252–254]. Първият специален законодателен акт в тази насока е *Законът за празничните дни в Княжеството* от 1900 г. Законът е приет на първата редовна сесия на X ОНС на неговото 59 заседание от 23 януари 1900 г. Утвърден е за обнародване с указ № 9 на княза от 31 януари с. г.¹

1. Мотиви и съдържание на законопроекта

Вносител на законопроекта е правителството, оглавявано тогава от Тодор Иванчов, който е и министър на външните работи и изповеданията. В мотивите към законопроекта се посочва, че дотогава „... празничните дни са били установявани не по законодателен ред“, а контролът по затварянето на дюкяните е чисто административен, поради което приемането на такъв закон е наложително [Дневник X ОНС, с. 2339].

Законопроектът предвижда отбелязването на 21 неподвижни календарни празници с общо 23 неработни дни², както и 8 дни, свързани с три подвижни празника – Възкресение Христово, Възнесение Господне и Св. Дух, а също и всички останали неделни дни [вж. Дневник X ОНС, с. 2339–2340].

Изброените в законопроекта празници могат да бъдат класифицирани в две основни групи: *светски* и *религиозни*. От своя страна светските празници се разграничават на общи (Нова година), исторически (освобождението на България/19 февруари и Кирил и Методий/11 май) и лични (рожденият ден на княза, именните дни на престолонаследника и княза, и възкачването на княза на престола – съответно 14 февруари, 2 и 18 май, и 2 август)³.

Ограниченията, които законът налага са основно в сферата на търговията и услугите. Ограниченията са пълни и частични. Допускат се и изключения за определени дейности. Забранява се през посочените дни да работят дюкяните, магазините и работилниците. Това се допуска само в четвъртък, петък и събота на Страстната седмица. През посочените празници е забранена също продажбата на галантерийни, манифактурни и други подобни стоки. Някои категории заведения като кафенета и сладкарници, бюфетите на открито, ресторантите при хотелите и хановете, и кръчмите, се позволява да работят на празниците само през определени части на деня. Разрешава се още да работят целодневно аптеките, хотелите и хановете, а бръснарниците – до 12 ч. на обяд. Хлебарниците, месарниците, магазините за мляко, риба и зеленчуци също могат да работят през тези дни без Нова година, Богоявление и първите дни на Коледа и Великден. Бюфетите и гостилниците при железниците, също могат да бъдат отворени целодневно. Житните магазини по крайдунавските, морските и железопътните станции, трябва да бъдат затворени, с изключение на онези, където се разтоварват или товарят стоки. В местата, където стават сборове по случай храмови празници се допуска отварянето на кафенетата и сергиите след Божествената служба. През първата седмица на Коледа, първата, средната и последната седмица на Великите пости, се забраняват всякакви песни, игри и веселби. Забранява се организирането на пазари в неделните дни, с изключение на панаирите, утвърдени от министерството на търговията и земеделието.

¹ Обн. Държавен вестник, бр. 35 от 16 февруари 1900 г.

² За Рождество Христово са предвидени 3 неработни дни.

³ В някои случаи личните празници като именните дни на княза и престолонаследника, както и денят на Св. св. Кирил и Методий, имат и религиозен характер.

Характерно за този пръв от такъв характер законопроект в България е наличието значителен брой празнични дни⁴. Безспорно това в голяма степен е продиктувано от нивото на икономическо развитие на страната и заетостта на населението извън селското стопанство и индустрията. Прави също впечатление наличието на определена толерантност към мюсюлманското население, което е задължено да спазва забраните само в дните на светските празници.

2. Дебатът в Народното събрание

Пръв по законопроекта взема думата народният представител Тодор Шипков – крупен производител и търговец на розово масло от Казанлък. В изказването си той споделя, че броят на празниците е твърде голям и в тази връзка предлага църковните празници да бъдат задължителни за цялото население, а официалните [т.е. светските – б.м.] – само за чиновниците [Дневник X ОНС, с. 2340]. В последвалата реплика депутатът Никола Йонков-Владикин⁵ го обвинява, че говори срещу законопроекта, защото е протестант⁶. Законопроектът е подкрепен и от заможният български търговец Константин Хаджикалчев – също депутат в X ОНС. След гласуването на законопроекта на първо четене, Хаджикалчев предлага същият ден да се проведе и второто четене на законопроекта, което предложение се приема [Дневник X ОНС, с. 2340–2341].

Всъщност основните дебати по законопроекта протичат при обсъждането му на второ четене. Васил Кънчов от Враца, народен представител от Прогресивно-либерална партия, която тогава е в опозиция, се обявява срещу включването на четири празнични дни, свързани с монархическия институт и предлага те да се обединят в един – 2 август, денят на възкачване на Фердинанд на българския престол. Той отбелязва също, че именният ден на княза е католически празник и не ще намери прием сред българското население [Дневник X ОНС, с. 2341]. Позицията на Кънчов се споделя и от друг опозиционен депутат – народният представител от Панагюрище Вълко (Лука) Нейчов. Нейчов е против задължителността на празничните дни и в изказването си заявява: „Тая земя е земя на свободата – оставете всеки да празнува, когато иска!“, сравнявайки разпоредбите на законопроекта с феодалните времена и източните порядки [Дневник X ОНС, с. 2341–2342].

След него думата взема друг виден търговец на розово масло – Стефан Къойбашиев, който също се изказва срещу множеството празнични дни и предлага те да се отнасят само за „официалните лица“, разбирай чиновническото съсловие. По-важното обаче е предложението му към групата на празниците да се включи и 6-ти септември – денят на Съединението. В аргументите се той подчертава, че Съединението и дело на целокупния български народ, сравнявайки го с Освобождението, за което косвено намеква, че то е по-скоро събитие дошло отвън [Дневник X ОНС, с. 2342].

Интересна е позицията на депутата от управляващата либерална партия (радослависти) Илия Вълчев. Принципно, той също не е поклонник на многото празници, но критикува изявленията на онези опозиционни депутати, които се изказват срещу отбелязването на дните, свързани с монарха, отправяйки същевременно ласкателни думи към персоната на княза [Дневник X ОНС, с. 2342].

Всъщност т. нар. „царски празници“ залегнали в законопроекта се честват и преди и са регламентирани като официални в издаденият две години по-рано (1898 г.) *Привременен пра-*

⁴ Точният брой е трудно да се посочи, защото Великден задължително съвпада с един от неделните дни, а някои от другите празници в определени години също съвпадат с неделята, но във всеки случай неработните празнични дни са над 70.

⁵ Никола Йонков-Димитракев Владикин, родом от с. Голямо Белово, Пазарджишко, е популярен български журналист, публицист, историк, поет, белетрист, преводач, общественик, баща на юриста проф. Любомир Владикин.

⁶ Тодор Кънчев Шипков завършва и дори преподава известно време в Робърт колеж, Цариград и е протестант по вероизповедание.

вилник за церемониите и представленията. В него е включен дори и рожденият ден на княгинята [вж. Паев, К. 2012, с. 126].

В дискусиата логично се включват и представителите на опозиционната БРСДП. В пledoарията си Никола Габровски набляга върху социалния характер на празниците: „Празниците трябва да имат значение – подчертава той – когато се прогласят за неприсъствени дни“. Категорично обаче се обявява против „царските празници“, правейки сравнение с някои европейски страни като Австрия, Англия, Белгия, където според него такива дни не се отбелязват като официални празници. В последвалата реплика Илия Вълчев иронично добавя: „Да турим 1-ви май – разрушението на държавния строй“. По-нататък в изказването си, Габровски отбелязва, че в една конституционна държава, каквата е Българското княжество, „народният суверенитет стои по-горе от княжеската власт“ и, че не трябва да се угодничи пред Короната [Дневник X ОНС, с. 2342–2343].

Ето, че идва ред и на старата генерация опитни политици и парламентаристи. Думата взема Петко Каравелов – тогава лидер на създадената няколко години по-рано Демократическа партия. Каравелов подчертава социалният и трудов характер на празниците: „... даже от хигиенична [т.е. здравословна – б.м.] гледна точка, заявява той, трябва в неделята да има един празник Но такова увеличение на празниците и черковни, и национални, и княжески не ми харесва“. По-нататък в словото си Каравелов се спира на живота на българския селянин, който през активния сезон работи усилено и трудно ще спазва празничните дни. Несъгласието му с прекалено големият брой празници е подкрепено и с аргументи от политическата икономия: „Прочетете, който щете курс от политическата икономия – казва той – и ще видите, че богатството на един народ зависи от количеството часове, които работи: колкото повече часове се употребяват за работа, толкова е по-добре за народа“. Подкрепя също предложението за един празничен ден свързан с монарха, както и относно църковните празници да се проведат консултации със Св. Синод. Каравелов поставя и твърде важният въпрос, относно възможността да се налагат санкции на тези, които не спазват предвидените в законопроекта ограничения. В изказаните по този повод реплики, общо взето надделява мнението, че не трябва да се включват санкции. В края на изказването си, Каравелов заключава, че след като няма да се налагат наказания на нарушителите и полицията няма да има право да затваря принудително дюкяните, приема един такъв закон, който е „само за украшение“ [Дневник X ОНС, с. 2343–2344].

След прекратяването на разискванията законопроектът се гласува член по член. От постъпилите предложения да се включат към изброените в чл. 1 празници 6-ти септември и Илинден, се приема само първото. Големият дебат всъщност е по чл. 2, който постановява през изброените в чл. 1 дни, дюкяните, магазините и работилниците да бъдат затворени цял ден.

Изказват се няколко народни представители, наблягайки главно на различията между града и селото. Като основен аргумент се изтъква обстоятелството, че жителите на селата през седмицата са заети със земеделска работа, а неделните и празничните дни са единствената им възможност да посещават дюкяните и кръчмите, за разлика от гражданите, които могат да правят това и през делничните дни. Това същевременно ще лиши и търговците от печалба. „Когато ние вземаме от тях патент, когато им туряме данъци, не им казваме, че ще ги ограничаваме, и не ги питаме колко данък да им турим, а туряме толкова, колкото си искаме – защото тогава да им казваме: този и този ден няма да работите?“ – заявява депутатът Страти Димитров⁷. Дюкяните, подчертава той, освен основното си търговско предназначение, играят ролята на места, където хората от селата се събират и разговарят. В заключение Страти Димитров предлага компромисен текст на чл. 2, а именно посочените в чл. 2 обекти да бъдат затворени в неделните и празнични дни до „черковен отпуск“, т.е. до приключване на църковната служба [Дневник X ОНС, с. 2345]. В същият дух е и изказването на депутата Христо Хаджиев, който подкрепя горното предложение [Дневник X ОНС, с. 2345–2346].

⁷ Страти Димитров е известен общественик, политик и дарител от с. Ново Паничарево, община Приморско. Депутат в три ОНС.

В съвсем противоположен дух са изказванията на други двама депутати – Константин Хаджикачлев⁸ и Никола Владикин. Хаджикачлев се обявява категорично против отварянето на кръчмите в празничните дни: „Аз бих желал никога да няма кръчми. Желал бих правителството да вземе мерки, щото повече от една кръчма в селата да няма. Нека да отиват в черквата“ – изтъква той. Н. Владикин пък подчертава, че в селските кръчми при събиранията през празничните дни, често стават „кървави сбивания и убийства“. Затварянето им по време на празниците ще има „възпитателно значение“ за селяните и ще им спести „излишни разходи“ [Дневник X ОНС, с. 2346].

След прекратяване на дебатите по същество, чл. 2 се гласува с болшинство така, както е в законопроекта. Останалите 10 члена се гласуват набързо без възражения.

Постъпилото предложение третото, последно гласуване на законопроекта да стане още същият ден, се приема. При гласуването се прави само едно допълнение в чл. 12, като към първоначалният текст: „Забранява се да стават пазари в неделния ден“ се добавя „... с изключение на панаирите, предварително утвърдени от Министерството на търговията и земеделието“, направено и подкрепено лично от министър-председателя Тодор Иванчов. Направените след окончателното гласуване на законопроекта предложения – към празничните дни да се включат 8 ноември като ден на победата над сърбите⁹ и 20 април – избухването на Априлското въстание, не се приемат. Отхвърлено е и предложението на разградският народен представител Исмаил Чауш-Алиев в чл. 2 да се добави забележка, че мюсюлманските търговци могат да упражняват дейността си в неделните дни след църковната служба [Дневник X ОНС, с. 2349–2350].

Заклучение

Появата на *Закона за празничните дни в Княжеството* от 1900 г. е следствие от стопанският подем на българското общество през последното десетилетие на XIX век. По време на дебатите в Народното събрание при обсъждането на законопроекта, е очевидно, че в по-голямата си част те са насочени към въпроси, касаещи трудово-правна материята – неработни дни, ограничения при упражняването на търговия и услуги, и отражението им върху резултатите от трудовата дейност. Идеино-политическите и духовно-културните измерения на празниците заемат значително по-малко място в разискванията. Законът действа малко повече от едно десетилетие, когато през 1911 г. е приет нов *Закон за празниците и неделната почивка*¹⁰, в който броят на празничните дни е значително редуциран. Отпадат редица църковни празници, а от царските празници остава само 2 август – встъпването на Фердинанд на българския престол [Паев, К. 2012, с. 128].

В хода на обсъждането на законопроекта проличава как редица рационални критики отправени към него от опозицията – например относно прекалено големият брой празнични дни и т. нар. „царски празници“ – се отхвърлят силово от доминиращото мнозинство. Ако то би взело предвид тези предложения, то законът със сигурност би бил по-съвършен и ефективен при прилагането му.

Често критиките към този закон, освен относно големият брой празници, са насочени и към липсата на санкции за нарушителите. Самият Петко Каравелов го определя като чисто формален акт, „украшение“, без сериозни последици за обществото (вж. по-горе). Каравелов обаче греша. Като юрист по образование, той съзнава че без предвидени санкции, законът не може да изиграе онази роля, която му се вменява. Като човек обаче без почти никаква юридическа практика, Каравелов не съотнася неговите разпоредби към разпоредбите на други нормативни актове. Съгласно действащият по това време *Закон за полицията* от 1889 г.¹¹ (чл. 29),

⁸ Константин Хаджикачлев (1856–1940) – български търговец, банкиер, дарител и политик, роден в Пловдив.

⁹ Имат се предвид сраженията по време на Сръбско-българската война през ноември 1885 г. Освен това 8 ноември вече е приет да се отбелязва като църковен празник – Арахангеловден.

¹⁰ Обн. Държавен вестник, бр. 36 от 17 февруари 1911 г.

¹¹ Обн. Държавен вестник, бр. 199 от 12 декември 1889 г.

полицията е длъжна да следи „... да не се отварят дюгените, кръчмите, кафенетата и пр. във време, когато е забранено“ [Симеонов, С. 1996, с. 35]. Освен тези административни мерки, Наказателният закон от 1896 г.¹² съдържа разпоредби, които също дават основания за санкции при нарушения на забраните в закона. Така например чл. 477 на НЗ предвижда глоба до 25 лв. за онзи, който наруши някоя заповед или разпореждане, издадено за празнуване на празнични дни. С арест до 50 дни и глоба до 50 лв. се наказват провеждането на общонародни увеселения и други подобни във от храмовете по време на богослужение и шествие (чл. 483)¹³. Същевременно законът съблюдава конституционният принцип за свобода на вероизповеданията при налагането на забрани за празничните дни по отношение на мюсюлманското население (чл. 9).

Въпреки че *Законът за празничните дни в Княжеството* от 1900 г. урежда ограничен кръг материя, той може да се определи като един от най-ранните законодателни актове в сферата на трудовото право¹⁴.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

Дневник X ОНС – Дневник (стенографически) на X ОНС, I р.с., 59 з., достъпен 20.10.2022. [Dnevnik (stenograficheski) na X ONS, I r.s., 59 z., dostapen 20.10.2022].

Паев, К. 2012. – Костадин Паев. Законодателна уредба на празничната система в България от Освобождението 1878 г. до наши дни. – В: Сборник „Празнично-юбилейната история“. София: ИК „Ваньо Недков“, 2012, 125–139. [Kostadin Paev. Zakonodatelna uredba na praznichnata sistema v Bulgaria ot Osvozhdenieto 1878 g. do nashi dni. – V: Sbornik „Praznichno-yubileynata istoria“. Sofia: IK „Vanyo Nedkov“, 2012, 125–139.]

Паев, К., Шопов, Й. 2005. – Костадин Паев, Йордан Шопов. За българският исторически календар. Нов прочит на проблема за празниците след 1989 г. – В: СТРУМА. Алманах за литература, изкуство и наука. Благоевград, г. XXXIII, бр. 3-4, ноември 2005, 162–171. [Kostadin Paev, Yordan Shopov. Za balgarskiyat istoricheski kalendar. Nov prochit na problema za praznitsite sled 1989 g. – V: STRUMA. Almanah za literatura, izkustvo i nauka. Blagoevgrad, g. XXXIII, br. 3-4, noemvri, 2005, 162–171.]

Петков, Ст. П. 2005. – Петко Ст. Петков. Българските национални празници и българският национален идеал. – Електронно списание LiterNet, 2005, № 11 (72), <https://litenet.bg/publish11/petko_petkov/bylgarskite.htm> достъпен 20.10.2022. [Petko St. Petkov. Balgarskite natsionalni praznitsi i balgarskiyat natsionalen ideal. – Elektronno spisanie LiterNet, 2005, № 11 (72), dostapen 20.10.2022.]

Петков, Ст. П. 2021. – Петко Ст. Петков. Войната и мирът в официалните празници на българската държава (1879–2018 г.). – В: Петков, Ст. П. Пътищата към Освобождението (до 1879 година и след това). Студии и статии по Нова история на България. София: Български бестселър, 2021, 452–475. [Petko St. Petkov. Voynata i mirat v ofitsialnite praznitsi na balgarskata darzhava (1879-2018 g.). – V: Petkov, St. P. Patishtata kam Osvozhdenieto (do 1879 godina i sled tova). Studii i statii po Nova istoriya na Bulgaria. Sofia: Balgarski bestselar, 2021, 452–475.]

Симеонов, С. 1996. – Стефан Симеонов (съст.). Полиция и закон. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1996. [Stefan Simeonov (sast.). Politsia i zakon. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 1996.]

Токушев, Д. 2004. – Димитър Токушев. История на новобългарската държава и право 1878–1944 г. София: Сиби, 2004. [Dimitar Tokushev. Istorija na novobalgarskata darzhava i pravo 1878–1944 g. Sofia: Sibi, 2004.]

¹² Обн. Държавен вестник, бр. 40 от 21 февруари 1896 г.

¹³ Към този параграф на НЗ могат да попаднат нарушенията по чл. 10 на Закона за празничните дни в Княжеството от 1900 г. – „През последната седмица на Коледните пости, първата, средната и последната седмица на Великите пости, запретяват се всякакви публични свирни, песни, игри и веселби“.

¹⁴ Традиционно, като най-ранен законодателен акт в областта на трудовото право у нас се счита Законът за женския и детския труд в индустриалните заведения от 1905 г., но той също има твърде ограничено приложно поле, като и ограничения по отношение на субектите, които попадат под неговата защита [Токушев, Д. 2004, с. 299].